

Lazar Rakić

JUGOSZLÁV ÉS MAGYAR TÖRTÉNÉSZEK AZ 1848/49-ES FORRADALOMRÓL

Az 1848/49-es forradalom jelentős fordulópont Európa történelmében, különösen pedig azoknak az országoknak történelmében, amelyekben annak idején a forradalom végigsöpört. A forradalom 130. évfordulója alkalmából 1978. november 8-án és 9-én Budapesten a jugoszláv és magyar történészek egy-egy csoportja tudományos megbeszélést tartott. A tudományos véleménycsere a forradalom kérdéseivel foglalkozott, és megkülönböztetett figyelmet szentelt a szerb—magyar kapcsolatoknak és viszonyoknak a forradalom idején. A tanácskozást a Szerb Tudományos Akadémia romanticizmussal foglalkozó bizottsága és a Magyar Tudományos Akadémia Történelmi Intézete szervezte.

Történéseinknek az volt a feladata, hogy összefoglalják és ismertessék a magyar történészekkel a jugoszláv történetírás eddigi eredményeit az 1848/49-es forradalom eseményeinek felderítésében. Ezzel kapcsolatban a következő beszámolók hangzottak el:

Slavko Gavrilović: Jugoszláv történetírás Vajdaság részvételéről az 1848/49-es forradalomban,

Andrija Radenić: Az 1848/49. évi vajdasági szerb mozgalom időszakosításának és értékelésének kérdései,

Vasilije Krestić: Szerb emlékiratírás az 1848/49-es forradalomról,

Čedomir Popov: Jugoszláv történetírás az 1848/49-es forradalom európai problémáiról,

Lazar Rakić: Történetírásunk a Vajdaságban 1848/49-ben megalakított kerületi bizottságokról.

Beszámolójában Slavko Gavrić ismertette történetírásunk valamennyi fontosabb eredményét a forradalom vajdasági vonatkozású eseményeinek felderítésében, kezdve a XIX. század második felétől megjelent írások ismertetésével. Valamivel részletesebben foglalkozott Sigfrid Kaper, Dragoljub Pavlović, Vaso Bogdanov és Radoslav Perović, munkáival. Történelmi kutatásai alapján Gavrilović karakterizálta a forradalom egyes szakaszait. Részletesen érintette a forradalom igen összetett nem-

zeti és szociális vonatkozású kérdéseit, annál is inkább, mert ezek a kérdések alkották a forradalom lényegét. Összefoglalójában a szerző rámutatott, hogy ez a forradalom igen érzékelhető volt a frontvonal mögött is. Nem dolgozta azonban egyforma részletességgel fel a forradalom egyes szakaszait és összetevőit. A városok, egyéniségek és katonai vonatkozású kérdések leírásai dominálnak, ugyanakkor nem szentelt elég figyelmet a magyar uralom korszakának és a szerb-magyarok frontvonal mögötti viszonyának. Történetírásunknak a témával kapcsolatos fogyatékosága abban rejlik — véli Gavrilović —, hogy hiányosak, szerények és rendezetlenek az eredeti forrásművek. Kevés a forradalomról publikált anyag, és ez egyebek között a két szomszédos ország történetíróinak közös feladata is lehetne, annál is inkább, mert közös érdekről van szó.

Andrija Radenić a szerb mozgalom három szakasza (az első a magyar országgyűlésig, a második 1848 augusztusáig és a harmadik a forradalom végéig terjedő időszak) alapján elemezte a problémakört. Az egy-egy fázis határát olyan események jelölik, amelyeknek többé-kevésbé döntő jelentősége volt a forradalom értelmére és kimenetelére nézve, de ha valamennyi, a forradalom jellegét meghatározó külső és belső tényező kölcsönös hatását is figyelembe vesszük, akkor a fentebb említett periódusokra való felosztásban bizonyos ellentmondást észlelhetünk. A tényezők és feltételek kölcsönös egymáshatása, függősége, összefonódása a forradalom különböző szakaszaiban kizárja az állandósult sablonok alapján történő, egyirányú, egysíkú és a mindent felölelő következtetések levonását.

Vasilije Krestić kritikai elemzésnek vetette alá az 1848/49-es forradalomról írt szerb emlékiratokat történelmi hitelességük szempontjából. A szerző véleménye szerint a memoárirodalom különböző értékű forrásanyag. Hitelessége attól is függ, hogy ki írta, a körülményektől is, amelyek közepette íródott és egyéb tényezőktől is, de az emlékiratok szükségesegek a forradalom eseményeinek rekonstruálásához (különösen ha nincsenek más források), vagy azok kiegészítéséhez.

Čedomir Popov összefoglaló jegyzetet készített történetírásunknak az 1948/49-es forradalom olyan vonatkozású eseményeinek felkutatásában elért eseményeiről, amelyek a jugoszláv népek történetében az általános történelemhez tartoznak. Az újabb irodalom alapján rámutatott a délszláv népeknek a forradalomban elfoglalt helyéről, szerepéről és jelentőségéről alkotott néhány korábbi tézis tarthatatlanságára.

Lazar Rakić a meglévő irodalom alapján olyan következtetésre jutott, hogy 1948/49-ben Vajdaságban a szerb hatóságok tevékenysége híven tükrözte az akkori helyzet összetettségét, specifikusságát és a szerb mozgalom ellentmondásosságát; és ahogy a forradalom reakciós mozgalomná alakult át, úgy változott meg a hatóságok, a hatósági szervek szerepe is.

A magyar történészek beszámolóí olyan következtetéseket tartalmaztak, amelyekhez többnyire maguk a szerzők jutottak kutatásaik során. Eredményeik számunkra mint új ismeretanyag, de az események magya-

rázásának módját tekintve is érdekesek. A tanácskozás második napján a magyar történészek következő beszámolóit hangzottak el:

Kemény G. Gábor: A szerb—magyar megbékélés kísérletei 1848/49-ben, valamint a függetlenségi háború leírása a Déli Csillag című folyóiratban,

Perényi József: Az új magyar történetírás a magyarországi szerbek mozgalmáról 1848/49-ben,

Urbán Aladár: Királyi és kormánybiztosok délen 1848/49-ben,

Spira György: A magyar baloldal nemzetiségi politikája,

Niderhauser Emil: A parasztok és a nemzeti kérdés 1848/49-ben,

Bona Gábor: Szerbek a magyar nemzeti hadseregben 1848/49-ben,

Varsányi Péter István: Petar Carnojević népbizottsága 1848-ban.

Perényi József beszámolója arról tanúskodik, hogy a magyar történetírók jelentős eredményeket értek el a délszlávok 1848/49-es forradalmi mozgalmának felkutatásában. Eddig még nem használt levéltári anyag alapján olyan eredményeket közölt és olyan kérdéseket vetett fel, amelyek — Slavko Gavrilović szerint — egy újabb tudományos szimpozion témáját képezhetnék.

Kemény Gábor az irodalmi-történeti forrásanyagok alapján dolgozta fel a délszlávok és magyarok közeledésének kísérleteit, valamivel többet időzve annál a kérdéssel, hogyan magyarázta ezeket a kísérleteket a Déli Csillag folyóirat, amelyet Csuka Zoltán szerkesztett és Budapesten jelent meg 1947-ben, mint a Magyar—Jugoszláv Társaság sajtószerve.

Urbán Aladár a Battyhány-kormány és népbiztosainak a 1848-as szerb mozgalom iránti viszonyulását elemezte. A kormánynak az egységes „politikai nemzetről” és a magyarok főhatóságáról alkotott koncepciója, valamint a szerb fejedelmi kormány önkéntesekből toborzott alakulatainak fegyveres beavatkozása következményeként került sor a magyarok és szerbek konfrontálódásához. A szerző ugyanakkor rámutatott más tényezőkre is, amelyek befolyásolták az együttműködést, vagy az ellentétek kiéleződését.

Spira György arról szólt, hogy a forradalom első napjaiban a nem magyar nemzetiségű tömegek is elfogadták a magyar forradalom alapelveit, azt remélve, hogy ezzel saját helyzetük is javul, de sajtáságos követelésekkel a magyar vezetők többsége nem értett egyet. A magyar radikálisok sem voltak hajlandók eleget tenni a nemzetiségek követeléseinek. Attól tartottak ugyanis, hogy ezzel gyengítenék a magyar társadalom forradalmi erőinek egységét. Ez a magatartás azonban a nemzetiségeket az ellenforradalom táborába sodorta.

Niderhauser Emil nézete szerint a parasztmozgalom fejletlen ideológiája mitikus elemeket tartalmaz (a jó uralkodóba vetett hit), és ezek az érzelmek a nemzeti érzelm felett állnak, de ha a forradalom kielégíti osztályérdekeiket a parasztok tömegesen kapcsolódnak be a mozgalomba. A parasztság csak az osztályérdekei által, és attól függően, hogy milyen ütemben valósulnak meg érdekei, kapcsolódik be a nemzeti mozgalomba. Így volt ez Magyarországon is. A nemzetiségek vezetői sikere-

sebben mozgósíthatták volna a paraszti tömegeket, ha az osztályellen-téteket nemzeti ellentétekként tüntetik fel. Ebben bizonyos sajátosságokra is felfigyelhetünk egyes nemzetiségeknél, mint például a románoknál és szlovákoknál. A szerb határőrök magatartását a határőrvidéken nem jellemezhetjük tipikusnak. Viszonyulásukat több tényező határozta meg, amelyek egybeolvadtak az úgynevezett naív monarchizmussal és a főparancsnokhoz való hűséggel. A parasztság nemzeti öntudata a forradalom után fejlődött ki — állapította meg a szerző.

Bóna Gábor a levéltári anyag alapján jutott ahhoz a ténymegállapításhoz, hogy a magyar forradalmi hadseregben a forradalom egész ideje alatt több ezer szerb és horvát származású katona, valamint tiszt harcolt. Arányuk a főtisztek között is több volt mint négy százalék. Az ismert 34. honvéd zászlóalját, amely 1848. novemberében alakult Óbecsén csaknem kizárólag szerbek és bunyevácok alkották. Több száz szerb harcolt a híres 9. honvédzászlóalj kötelékeiben is. Külön megjelölést viseltek és pravoszláv papjuk volt. A szerző röviden ismertette a legkiemelkedőbb szerb és horvát származású tisztek (tábornokok, ezredek, alezredek és őrnagyok) életrajzát.

Varsányi Péter István tömör beszámolójában ismertette a levéltári anyag alapján végzett kutatásainak eredményeit Petar Carnojević népbiztosságáról. Varsányi kifejtette azokat az okokat, amelyek sikertelené tették Carnojević azon törekvését, hogy a fellázadt vidékeket lecsendesítse.

A tanácskozás mindkét napján (a beszámoló elhangzása után) kimerítő vita folyt, amely során azonos, de egymással ellentétes vélemények is kifejezésre jutottak. A vitázók mindkét fél részéről tiszteletben tartották a más véleményen lévők nézeteit. Mindkét fél új ismeretanyag, új tények birtokába jutott, megismerkedett az 1848/49-es forradalom tanulmányozásának néhány módszertani problémájával. Bár mindkét országban hagyománya van az 1848-as események kutatásának, Magyarországon pedig különösen gazdag ide vonatkozó irodalommal rendelkezik. A résztvevők valamennyien megegyeztek abban, hogy nincs minden terület és megnyilvánulási forma kellően áttanulmányozva. Ennek érdekében közös erőfeszítéseket kell tenni.

Az ilyen találkozók hasznosak, hozzásegítenek a kölcsönös megismeréshez, megértéshez és együttműködéshez a történelmi múlt tanulmányozásán túl is — állapították meg a résztvevők. Határoztak arról is, hogy együttesen kiadják az 1848/49-es forradalom levéltári anyagát.

Fordította *Hornok Ferenc*